

anathemat. XI. et in eius apologia T. VI. p. 156. 192. 193; contr. Nestor. l. IV. c. 5. T. VI. p. 109-113; in Ioann. l. X. c. 2. T. IV. p. 862-864; Anastasius Sinaita Hodeg. p. 77.

4°. *Paulus Samosatenus* sanguinem Christi corruptibilem esse, evinci posse putabat ex mysterio Eucharistiae. « Scriptum est in Evangelio: et accepto calice gratias egit et dixit: accipite et dividite inter vos: hic calix est novum testamentum in meo sanguine, qui pro vobis funditur. Quomodo igitur est sanguis incorruptibilis, si dividitur, et funditur? » In responsione quae Dionysio Alexandrino describitur, admissio utique principio, distributionem et fusionem enuntiari de ipso vero sanguine Christi in Eucharistia, refellitur illatio corruptibilitatis hoc argumento: est sanguis non meri hominis, ut Samosatenus praeludens Nestorio putabat, sed sanguis Verbi Dei. Sicut ergo non ideo Spiritus Sanctus verus Deus corruptibilis est, quia dicitur effundi super omnem carnem et in specie linguarum ignitarum dividi super Apostolos; ita et sanguis Dei distributione in multos non corrumpitur (1). Opp. Dionysii Alex. ed. Simone de Magistris p. 233-237.

(1) « Surrexit primus Samosatenus loquens inique, qui diceret esse corruptibilem sanguinem Iesu, qui est Deus Israel Iesus, sanguinem qui omnem corruptionem et passionem et mortem solvit, qui redemit nos a servitute corruptionis. Sanguinem mortalis et patibilis hominis dicit, qui dixit discipulis Dominus gloriae: accipite hoc et dividite; novum testamentum est in meo sanguine; hoc facite. Et quia dixit idem: qui pro vobis effunditur... Nunc Samosatenus ut placeat Satanae, qui eum suis castris adscripsit, surrexit contra sanguinem vivificum et contra Spiritum Sanctum, conculcans ea. Si enim sanguis sanctus corruptibilis est, quia distribuitur et effunditur, reperietur etiam (corruptibilis) Spiritus Sanctus sicut sanguis vitae. Scribit enim Lucas in Act. Apostolorum (c. 2):... effundam de Spiritu meo super omnem carnem... Non igitur quia Spiritus Sanctus effusus est, quisquam corruptibilem eum dixerit, apage! neque quia dividitur. Hoc autem idem valet de vivifico sanguine... Deus est et Dominus qui distribuit nobis suum sanguinem et Spiritum... En in omnibus ostendimus torrenti iniquitatis (Samosateno), non esse corruptibilem sanguinem sanctum Domini nostri Iesu Christi, neque esse hominis sicut nos mortalis, sed Dei veri, qui est torrens voluptatis ex ipso participantibus » l. c.

5°. *Contra Arianos* Hilarius (de Trinit. l. VIII. n. 13. seqq.) aliique assumunt realitatem corporis Christi in Eucharistia, ut nostram unionem cum Christo et inter nos ipsos non solum per affectum esse demonstrant, sed per reale corpus Christi; quod est unum numero in omnibus suscipientibus, atque ita in adversarios retorqueant argumentum contra unitatem naturae Patris et Filii deductum ab haereticis ex verbis Christi: ut omnes unum sint, sicut ego et tu Pater unum sumus. (Vide supra p. 111: cf. p. 102.).

Addere his possumus disputantem *contra Pneumatomachos* Isidorum Pelusiotam, qui divinitatem Spiritus Sancti probat ex constanti apud omnes veritate, quod sicut Pater et Filius, ita Spiritus Sanctus sua virtute « panem communem reddit in mensa mystica proprium corpus incarnationis Filii » (*σωμα ιδιον της αυτου σαρκωσεως* h. e. illud ipsum corpus, quod in incarnatione assumpsit). L. I. ep. 109. ad Marathonium.

THESIS X.

Explicatio veri sensus in quibusdam obscurioribus locutionibus ss. Patrum.

« Ipse universalis consensus et publica quotidiana fidelium professio » mysterii nullo adhuc instante adversario, una cum aeternae disciplina » coram non initiatis diligenter custodita effecit, ut Patres non raro citra » periculum erroris pro fidelibus, fundamentali dogmate supposito, ad alia » doctrinae capita cum illo connexa se convertere hisque modum loquendi » de Eucharistia adtemperare potuerint. Huiusmodi ergo Patrum locutiones non velut dogmatis negationes, sed velut deductiones ex dogmate » supposito intelligi debent. »

Consensus omnium Ecclesiarum in superioribus satis demonstratus; propria doctrinae ratio, quae sicut in quotidiano usu practico ita necessario in explicita semper erat professione omnium fidelium; principia aliunde compertissima ss. Patrum, quibus nihil umquam fuit sanctius quam consensus cum antiquitate et universitate, nihil tam exse-

crabile quam innovatio in doctrina; denique Pastorum vigilantia et omnium Ecclesiarum inter se unitas ac communicio, cuius unitatis et symbolum et praeter alia vinculum erat ipsamet communis fides ac celebratio Eucharistiae; haec, inquam, omnia demonstrant, fieri non potuisse, ut aliquis ex Doctoribus nominatissimis nemine contradicente in re tam magna et publica aliud sentiret et doceret, quam communis haberet omnium fides. Ea ergo consensione iam demonstrata evidenter consequitur, locutiones ambiguas, si quae sunt apud unum alterumve veterum Patrum, interpretandas esse ita, ut ad consensum redigantur cum universali doctrina (vide tract. de Traditione th. XV.).

In primis iam propter rigorem disciplinae arcani quibusdam praesertim in adiunctis severius custoditae (vide de Sacram. in gen. th. XIX.) non debet mirum videri, si Patres quandoque publicis in tractatibus dogma fundamentale subobscure indicantes vel supponentes iam secretius explicatum fidelibus, ad considerationes alias morales divertant. Haec res lucem accipit ex Origenis declaratione: « novit, qui mysteriis imbutus est, et carnem et sanguinem Verbi Dei; non ergo immoremur in his, quae scientibus nota sunt, et ignorantibus patere non possunt. » Origen. in Levit. hom. IX. n. 10. T. II. 243; cf. August. e. g. serm. 132. n. 1. 2.

Porro quando adversarius adhuc nullus instabat, Patres prae oculis habere profecto non poterant haereses subsequentibus aetatibus orituras; hinc aliquando securius loquebantur, nec semper necessarium putabant distincte monere, quid in suis dictis ad signum tantum visibile, quid ad rem significatam et effectam in fidelibus, quid ad statum sacramentalem ipsius corporis et sanguinis Christi referendum esset. Sicut ergo apud Patres, qui scripserunt ante eliquatas controversias ab haereticis excitatas de Trinitate, Incarnatione, Gratia, etc. multa occurrunt difficilia et obscurius dicta, quae tamen ex locis aliis et posterioribus fidei explicationibus illustrari et cum his conciliari possunt ac debent; ita falleretur sane, qui apud Patres ante controversias eucharisticas eandem semper distinctionem notionum, eandem verborum claritatem, easdem lo-

quendi formas requireret, quarum tum necessitatem tum constantem usum peperit defensio dogmatis contra haereticos. Egregie hoc ipsum declarat saeculo XII. Guillelmus Abbas s. Theodorici in libro, quem dicavit s. Bernardo, de Corpore et Sanguine Domini c. 11. « Quia ab initio s. Ecclesiae usque ad nostra paene tempora haec ab omnibus quaestio intacta relicta est, ss. Patres quod non impugnabatur, non defendebant, nisi quod aliquando in tractatibus suis hoc inde proferebant, quod res postulabat, quae in manibus habebatur. Quod quia quaestionibus non respondebat, quae nondum erant, parum modo sufficere videtur ad eas, cum exsurgunt, compescendas. Contra quas quia tunc non vigilabat intentio eorum, plurima de Sacramentis Sanctis (corporis et sanguinis Domini) in scriptis suis reliquerunt, quae suo loco, suo sensu bene dicta, ab eis qui contendere vel errare amant, eruta de locis suis aliud per se videntur sonare, quam ibi sonent, unde sumpta sunt, et quam senserit, qui scripsit. Sed et multa de eadem re ab eis relicta sunt, quae bene dicta sed obscurius, utpote ab eis qui ut homines venturas omnes errorum calumnias non poterant praevidere, male intellecta materiam errandi vel contendendi perditis videntur praestare. » Bibl. PP. Cisterciens. T. IV. p. 138.

His suppositis principia quaedam prae oculis habenda sunt velut norma interpretationis, si quae a Patribus in re praesenti obscurius vel ambigue dicta videntur. Principia haec interpretationis sunt potissimum quatuor: primum spectat distinctionem inter partem sacramenti sensibilem, et partem non obviam sensibus sed sola fide credendam; alterum relationem tum inter partem illam utramque visibilem et invisibilem sacramenti, tum inter corpus Christi in statu sacramentali et corpus idem in statu connaturali; tertium relationem corporis Christi moralis seu mystici quod est Ecclesia, ad corpus Christi physicum in sacramento; quartum denique diversitatem modi in manducatione corporis Christi.

I. Docent quidem Patres constanter, in Eucharistia non esse amplius panem et vinum, licet sensibus ita videatur; sed credi debere iuxta verba Christi esse ipsum verum cor-

pus et sanguinem eius, ut in superioribus satis demonstravimus. Nihilominus tamen ante verba consecrationis panis erat, et etiam postquam panis verbo Christi Dei omnipotentis mutatus est in corpus Christi, pro sensibus nihil apparet mutatum; adeoque manet non quidem verus panis, sed *panis apparens*, φαينوμενος ἄρτος, ut Patres locis in th. VIII. relatis loquuntur (Cyrillus Hierosol., Chrysostomus, Ambrosius, Auctor de Sacram., Macarius Aegyptius hom. 27. n. 17. Galland. Bibl. T. VII. p. 108. Iacobus Sarugensis etc.). Hinc Patres aliqui pro peculiari scopo suarum disputationum contra haereticos insistunt obiectivae realitati illius speciei sensibilis, quae in nostros sensus et generatim in omnia corpora circumiacentia, ad locum et spatium easdem exserit efficientias, easdem habet relationes, ac si adhuc esset panis. Supposita autem doctrina et fide, quod substantia panis et vini non amplius est, sed tantum *apparens panis* et *apparens vinum*, illud sensibile remanens praeuentibus ipsis Scripturis (supra p. 54.) sine periculo erroris potest et solet adhuc dici *panis et vinum*. Sicut autem realitatem obiectivam illius φαينوμενου, ita et eius distinctionem a corpore Christi Patres iidem urgere solebant partim ad suum illum scopum contra haereticos de quo mox dicemus, partim ne rudiores fideles sensibile ipsum confunderent cum corpore Christi praesenti non sensibus percipiendo sed fide credendo.

1°. Ad hos Patres pertinent illi, qui prae oculis habuerunt haeresim Gnosticorum regno tenebrarum et malo accensentium, quidquid materiale est et sensibile; tum nominatim Patres aliqui Africani. Irenaeus l. IV. c. 18. n. 5. ait, « Eucharistiam constare duabus rebus, *terrena* et *coelesti* » (supra p. 89.) (1); ita Origenes in Matth. tom. 11. n. 14. Opp. T. III. p. 499. 500. dicit, sanctificatum cibum esse digestionem obnoxium secundum id, quod est *materiale* (κατ' αὐτο το ὕλικον) et quod distinguitur ab eo, quod in cibo illo effectum est per precem sanctificantem (cf. supra p. 100.).

(1) Interpretationem aliam verborum Irenaei, secundum quam *res terrena* esset natura humana, *res coelestis* natura divina, vide apud Masuetum Praefat. ad Opp. Iren. p. 143; Du Perron de Euchar. p. 188. sq. etc.

Apud Augustinum satis frequens est consideratio directa et expressa partis sensibilis in sacramento, ita ut corpus Christi, idque in statu sacramentali et cum distinctione a corpore eodem in suo statu connaturali, solum spectetur in obliquo. Una ex causis ad hunc modum considerandi et loquendi Augustino fuisse videtur, ut indicaret diversissimam rationem, qua christiani corpus Domini sub speciebus panis praesens fieri crederent, ab insania Manichaeorum, qui omnes herbas et spicas et fructus atque ex his confectum panem et vinum, ita ut sunt res materiales et sensibiles, naturale corpus sui patibilis Iesu fingeant (cf. contr. Faust. l. XX. c. 11-13.). Atque ita illud sensibile in Eucharistia distinctum a corpore Christi, s. Doctor dicit signum corporis Christi sed corporis praesentis l. contra Adamant. Manich. c. 12. n. 3. Explicans enim quomodo Deut. XII. 23. sanguis animalis dici potuerit anima tamquam signum praesentis animae, et ut loquitur in Levit. l. III. q. 57. n. 3. « per id quod continet, significando id quod continetur, quoniam anima sanguine tenetur in corpore, » adhibet contra Manichaeum etiam hoc exemplum: « non dubitavit Dominus dicere: hoc est corpus meum, cum *signum daret corporis sui*, » videlicet *signum visibile corporis praesentis sed invisibile*. Alibi declarat, in theophaniis veteris testamenti species illas visibiles, ut ignem vel nubem, non utique fuisse ipsa propriam formam Dei sed signa eius praesentiae, quae signa aliquando diutius permanebant, aliquando « peracto mysterio transierunt, sicut panis (panis visibili specie) ad hoc factus in accipiendo sacramento consumitur. » Nec etiam certo novimus, inquit, quomodo species illae fuerint factae, illud tamen certo tenendum est, « substantiam seu essentiam Patris et Filii et Spiritus Sancti per se ipsam nullo modo posse esse visibilem. » Iam ad declarationem illarum visionum veteris testamenti utitur exemplo rei, quae in celebratione Eucharistiae est *visibilis et signum corporis Christi praesentis sed sub specie aliena*. « Sicut infantes non noverunt, quod in altari ponitur et peracta pietatis celebratione consumitur, unde vel quomodo conficiatur, unde in usum religionis assumatur. Et si numquam discant experimento vel suo

vel aliorum, et numquam illam speciem rerum videant nisi inter celebrationes sacramentorum, cum offertur et datur, dicaturque illis *auctoritate gravissima, cuius corpus et sanguis sit*, nihil aliud credent, nisi omnino *in illa specie* Dominum oculis apparuisse mortalium, et de *latere tali* percusso *liquorem illum* (de latere in tali specie panis liquorem in tali specie vini) omnino fluxisse » de Trin. l. III. c. 10. n. 19. 21. cf. c. 4. n. 10.

Hunc modum considerandi directe id quod est sensibile in Eucharistia et sacramentum *tantum*, alii Doctores Africani secuti sunt. Facundus Hermianensis dum conatur in sanum aliquem sensum interpretari, quod dixerat Theodorus Mopsuestenus, Christum adoptionem filiorum suscepisse, imprimis ait, sacramentum baptismi institutum ad conferendam nobis adoptionem posse recte appellari adoptionem; ex qua suppositione ipse licet falso infert suam conclusionem: « Christus quoque sacramentum adoptionis non ad utilitatem suam sed ad ipsius sacramenti confirmationem in circumcissione et baptismo suscipiens, potuit ab antiquis Ecclesiae doctoribus recte dici, quod adoptionem suscepit filiorum. » Iam ut confirmet hunc modum loquendi, quo sacramentum visibile adoptionis appelletur adoptio, quia confert et iuxta formulam ecclesiasticam (Conc. Trident. sess. VII. can. 6.) *continet* gratiam adoptionem, Facundus (rectene an secus, nunc non quaerimus) se recipit ad id, quod est *sacramentum visibile* in Eucharistia, et quod licet in se non sit corpus Christi, dici tamen potest corpus Christi, quia est *sacramentum et sacrum signum corporis Christi sub his speciebus latentis*, atque in se *mysterium corporis eius et sanguinis*, nempe *corpus et sanguinem mysticum* seu *in statu mystico* continet, sicut visibile sacramentum adoptionis in se continet gratiam adoptionis. « Potest sacramentum adoptionis adoptio nuncupari; sicut *sacramentum corporis et sanguinis eius*, quod est in pane et poculo consecrato, corpus eius et sanguinem dicimus, non quod proprie corpus eius sit *panis* (species visibilis) et *poculum* sanguis (1), sed quod in se

(1) Sic dicimus *videri, tangi, frangi, dentibus atteri corpus Christi*,

mysterium corporis eius sanguinisque contineant. Hinc et ipse Dominus benedictum panem et calicem, quem discipulis tradidit, corpus et sanguinem suum vocavit. Quocirca sicut Christi fideles sacramentum corporis et sanguinis eius accipientes, corpus et sanguinem Christi recte dicuntur accipere; sic et ipse Christus sacramentum adoptionis filiorum cum suscepisset, potuit recte dici adoptionem filiorum suscepisse. » Facund. pro defens. trium Capitul. l. IX. c. 5. p. 144. Cf. August. ep. 98. n. 9. ad Bonifac.

2°. Prae ceteris huic sensibilibus speciebus obiectivae realitati et simul distinctioni a corpore et sanguine Christi, ita ut species sensibiles cum corpore et sanguine Christi sub iis contento unum sacramentum constituent, insistere solent Doctores non pauci, qui adversus monophysitas realitatem duplicis naturae in Verbo incarnato, naturae divinae invisibilis et naturae humanae visibilis explicant et illustrant ex sacramento Eucharistiae, quod secundum fidem christianam *unum* est sacramentum, sed constans duplici elemento, aliqua scilicet *realitate sensibili* permanente etiam post consecrationem, et *corpore Christi invisibili*. Sicut ergo, aiunt, in mysterio Eucharistiae illud sensibile est et manet *aliquid reale* (species panis et vini) distinctum a corpore et sanguine Christi, ita in mysterio incarnationis naturales proprietates humanae naturae per unionem hypostaticam et etiam post glorificationem non sunt absorptae a divinitate, sed manent in sua propria realitate impermixtae et inconfusae, quamvis una sit hypostasis seu persona.

Monophysitae ipsi ad suam adstruendam conversionem humanae naturae Christi in naturam divinam frequenter argumentabantur ex mysterio Eucharistiae, ut apparet ex Anastasio Sinaita (supra p. 104.) et luculentius ex Theodoro mox citando. Videntur autem, sicut humanam visibilem naturam dicebant esse iam naturam divinam, ita et

misceri corpus et sanguinem Christi, quae directe et proprie designant partem visibilem sacramenti, quatenus sub ea vere praesens est corpus et sanguis Christi, ut explicat s. Thomas 3. q. 77. a. 7. ad 3. Ceterum ab oculis dimitti non debet, Facundum ad causam malam Theodori tuendam a sophisticis argumentis non esse alienum.

ipsum id, quod in Eucharistia *visibile* est seu ipsa *symbola* (ut loquitur monophysita apud Theodoretum), putasse corpus Christi (1). Scopus itaque ipse Patribus praefixus causa fuit, cur sensibilibus specierum realitatem et identitatem secum ipsis, ut fuerant ante consecrationem, expressius designarent, et earum a corpore Christi distinctio- nem urgerent. De hac igitur *obiectiva specierum realitate* non autem de natura substantiali panis et vini intelligi debent, quando in illis contextibus aiunt, naturam, essen- tiam sensibilem (φυσιν, ουσίαν αίσθητην) panis et vini ma- nere, sicut fuerat ante consecrationem.

Posse ita intelligi, constat ex significatione, qua nomen *natura*, φυσίς apud scriptores ecclesiasticos non raro adhi- betur de proprietatibus seu qualitatibus sensibilibus, qui- bus natura substantialis se manifestare et vulgo discerni solet. Sic Gregorius Nyssenus (in antirrhet. n. 57. Galland. Bibl. VII. p. 574. cf. ib. n. 53.); Athanasius (or. 3. in Arian. n. 48. T. I. p. 598.) *naturam* corporis Christi φυσιν του σωμα- τος in resurrectione mutatam esse dicunt in aliquid divi- nius, explicantes deinde *naturam* de proprietatibus quibus- dam corporis; Chrysostomus loquens de pueris servatis in fornace babilonica (ad popul. Antiochen. hom. 4. n. 3. et in Ps. X.) ait, *naturam* ignis et elementorum *essentiam* (την των πραγματος φυσιν, των στοιχειων ουσίαν) esse mutatam; Tertullianus de anim. c. 32: « substantia, inquit, est lapis, ferrum, *duritia* lapidis et ferri *natura* substantiae est; » in vulgata versione sacrae Scripturae ipsa dicitur « aqua extinguentis suae *naturae* (gr. της σβεστικής δυναμεις) oblita » Sap. XIX. 19. (Vide Harduin. de Sac. altar. in ep. ad Caesar. c. 3. 4.).

Porro Patres illos *non solum posse sed debere intel-*

(1) Inter eos, qui partem visibilem sacramenti confundebant cum ipso corpore Christi, non est mirum ortam fuisse quaestionem, utrum corpus Christi eucharisticum sit corruptibile an incorruptibile. Ita adhuc saeculo XII. Abbaudus Abbas et Gualterus Victorinus videntur ipsum quod in Eucharistia sensibile est, putasse corpus Christi, et ideo ipsum corpus Christi in se frangi, dentibus atteri etc. non vero solum ratione specierum ita dici aiebant. Vide analecta Mabillonii T. III. p. 442. sq. cf. etiam in Thesaur. Zaccar. T. X. opusc. XVII. p. 1001.

ligi de sensibilibus tantum speciebus, non autem de sub- stantia in sensu philosophico huius vocis, quando manere dicunt *naturam* panis, demonstratur indirecte ex doctrina communi, quaecum hi in re tali pugnare non possunt, et directe ex ipsis contextibus, in quibus simul docent, tum *panem* mutari in corpus Christi iamque non esse duo cor- pora, panem et corpus Christi, sed solum corpus Christi, tum nihilominus *naturam panis* manere, quae manifesto essent contradictoria, si non eo quo diximus sensu, *natura panis* intelligeretur.

Patres qui in suis argumentationibus adversus mono- physitas ita locuti sunt, occurrunt sequentes: Theodoretus dialog. 2°. (Inconfusibilis) T. IV. p. 85; Gelasius de duabus naturis contr. Eutyech. Bibl. Max. T. VIII. p. 703; Ephrem Antiochenus apud Photium Cod. 229. ed. 1611. p. 793; Auctor epistolae ad Caesarium Chrysostomo adscriptae (in- ter Opp. Chrys. ed. Maur. T. III. p. 744.). Apud Theo- doretum Eranistes (monophysita) ex sacramento Euchari- stiae probare instituit contra orthodoxum, « corpus Domini in aliam, divinam scilicet mutatum esse naturam. » Con- veniunt primo collocutores ambo, ante consecrationem esse panem et vinum, tum pergit interrogare haereticus: « post sanctificationem vero quomodo haec appellas? *Orthodoxus*: corpus Christi et sanguinem Christi. *Eranistes*: et credis utique, te corpus Christi et sanguinem percipere? *Ortho- doxus*: ita credo. *Eranistes*: sicut ergo *symbola Domi- nici corporis et sanguinis* alia sunt ante sacerdotis invo- cationem, post invocationem vero transmutantur et fiunt alia; ita et Dominicum corpus post ascensionem in divinam essentiam transmutatum est. *Orthodoxus*: captus es reti- bus, quae ipse texuisti. *Neque enim post sanctificationem mystica symbola recedunt a sua natura; manent enim in prioris essentiae et figura et forma aspectabili, et vi- sibilia sunt et tangibilia, qualia erant prius; intelligun- tur autem esse ea quae facta sunt, et creduntur et ado- rantur, utpote quae sint id quod esse creduntur* (1)....

(1) Οὐδε γὰρ μετὰ τὸν ἁγιασμὸν τὰ μυστικὰ σύμβολα τῆς οὐκείας ἐξίστα- ται φύσεως. μένει γὰρ ἐπὶ τῆς προτέρας οὐσίας καὶ τοῦ σχήματος καὶ τοῦ εἶδους, καὶ ὁράτα ἐστὶ καὶ ἅπτα, οὐκ καὶ προτέρον ἦν. νοεῖται δὲ ἅπερ ἐγένετο, καὶ